

Йордан Радичков

Юсуп

– Юсуп – казах му, – хайде в кофата!

Той клечеше долу в шахтата, заслушан в нещо си. После се изправи и го видях да се подпира с гръб в ъгъла, а очите му гледаха нагоре, но не в мене, а в нещо друго, съвсем негово си. Дъното на шахтата бе мрачно и сам Юсуп ми изглеждаше мрачен, само гдето очите му святкаха.

– Хайде! – повторих наведен отгоре. – Трябва да заредя бомбите!

Сянката в дъното се раздвижи и подпирайки се с ръце за стените, се качи в кофата. Почнах да въртя витела, а въжето се навиваше, навиваше, докато най-сетне видях да се подава Юсуповата глава от голямата кофа, с която изваждахме чакъла от шахтата. Той мигаше изнесен горе на светлината, но никак не бе въодушевен, че съм го извадил на повърхността. Имаше нещо кисело в изражението на небръснатото му лице, малко бледо и потно.

– Лошо ли ти е? – попитах го, докато намотавах фитила за бомбите, а той се измъкваше от голямата кофа, вкопчан за подпорите на витела, за да не падне долу.

– Хич – каза Юсуп.

– Почини си върху тревата – казах му. – Аз ей сега ще се приготвя и ще ме спуснеш в шахтата.

Той поклати глава и остана подпрян до витела, заслушан в нещо си.

– Да не те е страх? – попитах го.

Поиска да се усмихне, но, изглежда, мускулите му не бяха готови за усмивка, защото по небръснатото му лице пробяга само разсеяна гримаса.

„Всичко е от въздуха“ – помислих си. Въздухът в шахтата долу бе влажен, неподвижен и се дишаше трудно. Нямаше как да се проветрява този кладенец, та затова трябваше чести да сменяме местата си – един горе на витела, другият долу.

– Като подишаш дълбоко, ще ти мине – казах на Юсуп. – И малко вода можеш да пиеш.

Той отказа да пие вода – през своя празник мохамеданите не пият вода, – само намокри челото си и пак се заслуша в нещо съвсем негово си, като гледаше от другата страна в нивите – там няколко жени беряха тютюн и в края имаше една бебешка люлка. А още по-нататък върху баира стърчеше с тънката си игла минарето на една джамия.

– Лош е въздухът долу – каза Юсуп, загледан към жените. – Мирише на свиня.

Той презираше свинята, защото и неговият господ презираше свинята, и миеше само ходилата на краката си, защото и неговият господ си

миеше само ходилата. Юсуп много вярваше в него и правеше всичко, което и той прави; отлично се разбираха, макар че никога не бяха се виждали. А може би тъкмо заради туй много добре се разбираха и никога през живота си не бяха се карали.

Докато се качвах в кофата, казах на Юсуп да внимава, щом запала фитилите, да ме измъкне горе. Три месеца работим заедно, но му напомних не от страх, а само по навик. „Добре!“ – клатеше глава той винаги.

Той започна да спуска витела и аз слизах все по-надолу и по-надолу, докато кофата удари в чакъла и въжето се залюля.

Дъното на шахтата бе станало по-мрачно, защото бе краят на деня, но дупките се виждаха доста ясно, за да мога да ги заредя. Те бяха пет – две от южната и три от западната страна (там почвата бе по-твърда). Пет бомби ни стигаха, за да можем на другия ден да слезем още един метър надолу.

– Ами овенът варен ли ще бъде? – питам Юсуп.

– Варен, варен – чувам гласа му отгоре.

Зная, че ще бъде само варен, няколко дни вече говорим за това – как ще заколим овена, как ще го одерем, – но все пак го питам, защото трябва да си говорим нещо. И за брат му го питам, зурладжията, той ще ни свири със зурла на празника, а после му казвам, че шахтата наистина мирише на свиня.

– На свиня, на свиня – произнася Юсуп отгоре, сякаш произнася присъда над въздуха, който е влажен и тежък за дишане, макар и да не е чак толкова лош, че да го осъждаме.

Поглеждам нагоре. Там стоят двете дъски, вителът и Юсуп, по-скоро неговите крака. Трябва вече да паля.

Фитилите съскат, хвърлят искри и дим, а аз скачам в кофата.

– Юсуп! – викам. – Тегли!

Но въжето стои неподвижно.

– Юсуп! Юсууп!

Гледам нагоре. Там са двете дъски и вителът, но краката на Юсуп ги няма.

– Юсуууп! – рева от дъното на шахтата. – Юсууп!

Никакъв дявол не се обажда от повърхността.

Фитилите в шахтата: ей сега ще дойде взривът!

Бързо, бързо! Хич не мога да мисля. Някой друг мисли вместо мене, а аз само действам. Скачам от кофата, ножът е в ръцете ми, с него започвам да режа фитилите, като ги хвърлям в ъгъла на шахтата. Там те се гърчат, съскат, хвърлят дим и огън насреща ми, но аз зная, че там те

не са опасни, че ей сега барутът ще догори и подскачайки, те ще млькнат.

Несъзнателно се притискам в срещуположния ъгъл и сред свистенето на барута дочувам сърцето си, което бие, усещам студенина в костите си. За първи път усещам, че имам кости и че могат и костите да изстиват. Някой изкривява лицето ми, мъча се да го оправя, но все не успявам. Едната ръка ме заболява много силно в китката и чак тогава виждам, че е от ножа. Не че съм се порязал, а от стискането на ножа.

Фитилите изгарят. Внезапно става тихо, но не смея да се отделия от стената, сякаш там е сега цялата ми сигурност. Не зная точно срещу какво ми е нужна тази сигурност на стената, но така ми е добре. Димът на барута започва да ме задавя, а аз стоя неподвижно и плача и се мъча да възвърна разума си, да съединя някакви разкъсани нишки. Тогава поглеждам нагоре, но вместо небе виждам червени кръгове, които се вият, разпускат се, смаляват се или закриват белия отвор към света. После между това червено виждам дъските, витела, но двата крака на Юсуп ги няма горе.

– Юсуууп! – рева, колкото сили имам.

Никой не се обажда там.

Квадратният отвор се люлее наляво и надясно, наляво и надясно и постепенно с люлеенето дочувам и рева на бебе. Ревът се усилява, сякаш душат бебето, после се скъсва изведнъж, но почва веднага отново. Този рев на бебе ми се струва страшен в невзрачното дъно на моята дупка.

Отново викам Юсуп, но никакъв отговор.

Тогава започвам да тегля въжето. Вителът горе се люлее, скърца, а въжето все повече се развива, докато го усещам в ръцете си опънато. И макар никога да не съм се катерил по въже, се хващам за него. То е тънко, телено и дере ръцете ми, но не мога да се пусна, защото трябва да се измъкна горе на земята. До известно време ръцете ми парят, после болката преминава и макар кожата да е станала на дрипи, не усещам нищо. Гледам единствено нагоре – да се добера до дъските.

Само да не падна. Само да не ме напуснат силите, защото, ако се изпусна, ще потъна в синкавия мрак на тази дупка, задушена от дъха на барута.

Едва се задържам върху дъските. И щом коленичих върху тях, паднах, без да мисля. Сетне тази безпаметност почна да се разсейва и пропълзях от другата страна на витела, върху твърдата земя, там, където дори и да умреш, не е толкова страшно; може би от присъствието на светлината.

И там на няколко метра от шахтата видях Юсуп.

Той бе паднал по очи, прегънат неестествено. В един миг си спомних потта по избледнялото му чело и че дълго бе дишал мръсния въздух. Спомних си също, че докато се измъквах по въжето, бях решил да го убия със същия нож, с който режах фитилите, или да го хвърля отгоре в шахтата. Докато се измъквах, врявах в това.

Сега той лежеше неестествено прегънат и при вида на неговия труп почувствувах спазми в гърлото си и студенина в костите, както там, долу.

Но тъкмо тогава трупът се размърда. Той се изправи бавно и седна върху голите си пети, като затискаше с ръце ушите си. Щях да извикам, но не можех, защото устата ми пресъхна.

Юсуп удари три пъти челото си в земята и пак седна върху своите пети. Тогава долових някакво далечно скимтене, което идваше откъм махалата – там бе минарето. Сетих се, че пред своя празник мохамеданите чакат богомолското подвикване на своя ходжа и всички вкупом падат на земята. Молеха се и жените в тютюнената нива, запушили уши за околния свят, защото ревят на бебето в люлката би смутил разговора им с господата.

Стана ми страшно, че майката е оставила бебето да се храни само със сянката на нейното мляко, а тя стои на колене между редовете тютюн, свалена там от своята вяра.

Все пак тръгнах към него и трябваше да избиколя, за да мина напред. Но той не ме чу, защото бе запушил ушите си; не ме и видя, защото бе затворил очите си. Устните му мърдаха беззвучно и той целият бе вгълбен в диалога си с господата, който като него ненавиждаше свинете и миеше само ходилата си, както и Юсуп.

Отново ме обхвана страх, макар и да стисках ножа в разранените си ръце, защото почувствувах същата безпомощност, както и там, долу. Докато аз съм палел фитилите, Юсуп е чул подвикването на своя ходжа от минарето и е паднал на колене, притискайки ушите си. За него аз съм станал тогава нищото, аз съм бил нищото върху бомбите, както и целият свят, защото Юсуп е престанал да го вижда и да го чува, както майката не чува бебето.

Но ето, че Юсуп отвори очи и ме погледна с погледа на човек, който идва от много далече.

– Честито рамазан байрам! – ми каза той и тури ръце на гърдите си, сякаш ме молеше да го заколя, или пък да заколя овена.

Гледах го и усетих, че започна да ме втриса, сякаш потъвах в

някакъв скреж и неговата студенина ме докосваше отвсякъде и беше безкрайна и мъчителна.

* * *

Може би е странно, но щом видя оттогава скреж върху стъклата на прозорците, си спомням за бомбите и за Юсуп, паднал неестествено върху земята.

Но най-много мисля за бебето, което се раздираше от плач. В такива случаи обикновено оглупявам, защото започвам да зъзна и всичко ми мирише на свиня. Сигурно оглупявам, защото иначе отгдето накъде ще ми мирише всичко на свиня, пък и ще зъзна!

КРАЙ

© 1965 Йордан Радичков

Разпознаване и редакция: Mandog, 2008

Публикация

Йордан Радичков. Свирепо настроение
Разкази. Второ издание

Редактор: Марта Владова
Художник: Петър Добрев
Технически редактор: Ронка Кръстанова
Коректор: Станка Митрополитска

Издателски № 8716. Печатни коли 6,50. Формат 84/108/32
ISBN 954-445-022-x

Издателство „Христо Ботев“, София
Предпечатна подготовка: МИС – ИПК „Родина“
Печат: ДФ Полиграфически комбинат, София

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/8238>]